

Про неправильність смутку, пов'язаного з честолюбством, свідчать ще одна історія з КПП. Вона стосується христоробця із «Слова про прп. Алімпія», який замовив святому написати намісну ікону до храмового свята Успіння. Прийшовши першого разу забрати роботу і дізнавшись, що прп. Аліпій через хворобу не встиг її виконати, ця людина сприйняла слова хворого іконописця *чадо ... възверзи на Господа печаль твою, еже о иконѣ, и тѣй сътворишь, яко же хочеть*¹⁷⁸ з вірою, що ікона до храмового свята буде написаною, і радісною пішла додому. Але коли до Успіння залишилося менше доби, а ікони так і не було, печаль настільки поглинула чоловіка (про те, що вона була пов'язана з честолюбством свідчить, на наш погляд, докір, висловлений хворому іконописцю: *посрамилъ мя еси*¹⁷⁸), що він забув про співчуття до ближнього і не вірив обітницю прп. Алімпія про те, що Бог втішить його. Тому й *отъиде от него печалуа в домъ свой*¹⁷⁸ і *без сна пребысть всю ночь от печали, понеже не бысть иконы на праздникъ*¹⁷⁸.

Хоча першочергове значення повідомлень про печаль боголюбця, очевидно, полягає в тому, щоб підкреслити величину і радість чуда (ікона була написана за дуже короткий час святим Ангелом і покладена в церкві на потрібному місці), гадаємо, їх (повідомлення) можна розглядати і в контексті проблеми боголослів'я нерадісних емоцій. Так, на нашу думку, через ці згадки читач повчався, наскільки шкідливою є неправильна печаль, яка, по-перше, породжена гріховними хвилюваннями – за шану від людей, а по-друге, яку людина не покладає на Бога. Це негативно впливає і на відносини з ближніми (смуток через власну турботу стає важливішим за любов до них), і на саму людину (христоробець не міг заснути через печаль).

Таким чином, узагальнюючи огляд повідомлень про нерадісні емоції або їх відсутність, про душевний стан, протилежний їм, а також про причини негативної оцінки печалі та сліз за таких умов, варто сказати наступне. За текстом КПП, неправильною є печаль, що має гріховну основу/причини (недовіра до Господа, честолюбство, сріблоробство, невдоволення, турбота про матеріальне), гріховну сутність (переноситься без уповання на Бога і молитви, вдячності Йому, смирення перед Ним) і призводить до гріховних/негативних наслідків (відчаю, жорстокого поводження з ближніми, хвороби, безсоння, бездіяльності). У тексті актуалізована скорбота за таких обставин, як втрата/відсутність матеріальних благ, труднощі подвигів і нешанобливе ставлення з боку ближніх, тобто печаль, яка невідповідна монашеським (і християнським загалом) чеснотам смирення перед Богом і ближніми, довіри до Господа, *нестяжательності*. Призначення цих повідомлень полягало, на нашу думку, в тому, щоб навчити читача правильному переживанню таких ситуацій: із довірою Господу, із проханням про допомогу, із духовною радістю, дарованою Богом, а також із діяльністю, спрямованою на ліквідацію причин скорботи. Якщо печаль не дає в серці місця для молитви, то корисно про неї розповісти хоча б ближнім. Щодо правил поведінки оточуючих, то в цих розповідях читач зустрічався із прямим та опосередкованими прикладами повчаннями про необхідність добрих порад і утішення тих, хто перебуває в неправильній скорботі.

Список використаних джерел

1. Винницький Ілья. Заговор чувств, или Русская история на «эмоциональном повороте» / Илья Винницький. – «НЛО», 2012. – №117 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2012/117/v35-pr.html>
2. Зорин А. История эмоций / А. Зорин // Полит. ру. – 2004, 18.06. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://polit.ru/article/2004/06/18/zorin/>
3. Лурье В. М. Введение в критическую агиографию / В. М. Лурье. – СПб.: Аxioma, 2009. – 238 с.
4. Абрамович Д. І. Києво-Печерський патерик. Репринтне видання / Д. І. Абрамович. – К.: Час, 1991. – 280 с.

References

1. Vinnitskiy Ilya. Zagovor chuvstv, ili Russkaya istoriya na «emotionalnom povorote» / Ilya Vinnitskiy. – «NLO», 2012. – №117 [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://magazines.russ.ru/nlo/2012/117/v35-pr.html>
2. Zorin A. Istoriya emotsiy / A. Zorin // Polit. ru. – 2004, 18.06. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://polit.ru/article/2004/06/18/zorin/>
3. Lure V. M. Vvedenie v kriticheskuyu agiografiyu / V. M. Lure. – SPb.: Axioma, 2009. – 238 s.
4. Abramovich D. I. Kyievo-Pechers'kyu paterik. Reprintne vydannya / D. I. Abramovich. – K.: Chas, 1991. – 280 s.

*Petrushko L. A., post-graduate student,
Kyiv National Taras Shevchenko University
(Ukraine, Kyiv), liudmyla1991@ukr.net*

«Wrong» sorrow in the text of the Kyiv-Caves Paterikon: format, causes, propaedeutics

The history of emotions is one of the important directions of modern historiography. It recognizes not only psychological but also cultural factors of emotions. All stages of the human reaction to an event are expressed by certain regulatory mechanisms. The latter are enclosed in the texts.

The article is devoted to the Kyiv-Caves Paterikon which was one of the most famous and most popular among the readers of the Ukrainian Middle Ages texts and its view on the forbidden sorrow. Paterikon characterizes sorrow as wrong if it is caused by sinful causes, has sinful nature and leads to sinful/negative consequences. In the Paterik sorrow is actualized with negative rating in such circumstances as the loss/absence of material goods, difficulties of exploits and disrespectful attitude of the other people. This sadness is inappropriate for monastic values. The analyzed messages represented the rules of experiencing such situations.

Keywords: history of emotions, regulatory mechanisms, Kyiv-Caves Paterikon, «wrong» sorrow.

* * *

УДК 94(477.8):262.3«1953/1989»

Гавриш І. В.,
аспірантка кафедри історії України,
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника (Україна,
Івано-Франківськ), 55janet@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ЧЕРНЕЧОГО ЖИТТЯ НА ТЕРЕНАХ СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЕПАРХІЇ УГКЦ У ПЕРІОД ПІДПІЛЛЯ (1953–1989 РР.)

У контексті досліджень з історії УГКЦ автор звертає увагу на особливості чернечого життя греко-католиків Станиславівської епархії у період підпілля, показує, що умовах радянського режиму монашество зустрілося із значними перешкодами в інтелектуальному та суспільному формуванні. Однак, у складних реаліях радянської дійсності чернечі спільноти не припинили своєї діяльності, продовжуючи селитися невеликими громадами по кілька осіб, створюючи так звані «домашні монастирі». За важких умов нелегального існування богоспосвячені особи не тільки зберігали монашій устрій, дотримувались чернечих обітів, але і обали про поновлення монашеских згромаджень за рахунок молоді, що приходила в монастир за рекомендаціями духовенства і чернецтва. Виховання молодих членів проходило індивідуально під наглядом досвідчених представників чернечої спільноти. Не маючи змоги проживати в монастирях, монахині вимушено влаштувалися на офіційну роботу, працюючи, переважно медичними сестрами, санітарками, кравчинями і нянечками.

Ключові слова: Українська Греко-Католицька Церква, Станиславівська епархія, чернецтво, підпілля, нелегальна діяльність.

Українська Греко-Католицька Церква протягом багатьох років відігравала важливу роль у національно-культурному та суспільно-політичному житті Галичини, її духовенство зробило вагомий внесок у становленні та розвитку української національної ідеї, патріотичному вихованні народу. Однак встановлений комуністично-атеїстичний режим в західноукраїнських землях у другій половині ХХ ст. змінив модель державно-конфесійних стосунків. Політика радянської влади щодо Церкви пройшла еволюцію від форсованої антицерковної кампанії до помірної лібералізації церковного життя. На сучасному етапі розвитку релігії, як одна з провідних форм суспільної свідомості, відіграє важливу роль у соціумі. Відродження загальнолюдських демократичних цінностей українського народу базується на утвердженні свободи совісті, пануванні злагоді, єдності й миру між представниками різних християнських конфесій. У зв'язку з цим, зростає актуальність вивчення особливостей історичного розвитку УГКЦ, складовою інституції якої є чернецтво. У сучасній історичній науці окремі розвідки в контексті історії Церкви про монашу формацію УГКЦ у Галичині в підпіллі, особливості функціонування і релігійної діяльності на прикладі окремих чернечих спільнот зробили с. Серафима Сало [1], Ольга Кіс [2] та Ольга Маслій (с. Андрея, згромадження сестер мироносиць) [3; 4].

Мета статті – висвітлити особливості функціонування та релігійної діяльності чернечих спільнот УГКЦ на теренах Станіславівської єпархії у часи підпілля.

Репресивні заходи радянської влади в умовах панування атеїстично-комуністичного режиму викликали серйозне занепокоєння з боку керівництва Церкви. Ієрархи, передбачаючи нелегкі умови існування УГКЦ, старалися надати монахам настанови для їхнього співжиття з новою владою. У листопаді 1939 р., під час першої радянзації Галичини, митрополит А. Шептицький видав пастирське послання «До монахів і монахинь та всіх, що спільно живуть по євангельським радам» писав, що «не монаша одежа робить людину монахом (монахиною), а дух покори, молитви, жертвенної любові ближнього й праці для нього» [5, с. 12–13]. В іншому посланні «Про тих, що живуть по євангельських радах» 31 жовтня 1940 р. митрополит наголошував: «Монастирі зліквідовані, але монашество не перестало існувати, бо воно оперте на словах-радах Ісуса Христа. Отже воно вічне... Совершенне духове життя не полягає конечно на цьому, щоби вступити до монастиря і там: у спільноті, в монашій одежі, у відокремленні від світу – проживати; все це є тільки зовнішніми обставинами ... Суть і зміст совершенного духовного життя ... щоби в ньому не було свідомого і добровільного гріха [5, с. 91].

Напередодні відновлення радянської влади в Західній Україні та майбутніх гонінь греко-католиків станіславівський єпископ Г. Хомишин передав через настоятелів Чину сестрам-василіянкам настанову – звільнення від обітів послуху й убожества, залишаючи тільки чинним обіт чистоти [6, с. 174–175]. Протягом усього часу вимушеної офіційної заборони Церкви богопосвячені особи використовували настанови вищих ієрархів для черпання духовної сили.

Всупереч надіям кремлівської верхівки, Львівський собор 1946 р. не асимілював українських греко-

католиків у середовищі РПЦ. Чернецтво УГКЦ, попри переслідування, продовжувало чинити впертий опір комуністичному режимові. Івано-франківський дослідник Б. Савчук вважає, що в період нелегального існування Церкви не слід говорити про монастир у традиційному розумінні. Підпільні монастирі являли собою нелегальну чернечу спільноту, члени якої хоча і не проживали під одним дахом, але продовжували дотримуватися даних раніше обітниць [6, с. 178]. Після закриття монастирів, монахи і монахині розійшлися «хто куди міг», але й надалі виконували всі прописані статутом монаші обов'язки: молилися і заховували чернечі обіти (прилюдна присяга) чистоти, убогості, послуху, намагаючись підтримувати контакти зі своїми настоятелями. Разом з тим, під час підпілля частина богопосвячених осіб спричинилася до створення великої кількості малих спільнот (від 2 до 5 осіб, інколи – більше), які також вели спільне монаше життя. Після арешту греко-католицького єпископату до монастирів не приймали нових осіб, не було можливості скласти вічні обіти, оскільки не було кому дати на це відповідний дозвіл [1, с. 250–251].

Після ліквідації монашої обителі студійського уставу в с. Дора Станіславської області ченці деякий час проживали в родинах греко-католицьких мирян, які надавали на деякий час їм прихисток. Протягом 1955–1957 рр. ієромонах Мирон Деренюк та монах Порфирій Чучман збудували поряд із закритим монастирем нову підпільну обитель, яка завжди була відкрита для людей, що приходили туди зі своїми скорботами та зверталися за духовною підтримкою [7, с. 100–101].

Після смерті Й. Сталіна в 1953 р. та повернення більшості греко-католицьких єпископів і священників із заслання почало поступово відновлюватись і монаше життя. Знайомство з особливостями чернечого укладу здебільшого відбувалося через сімейне релігійне виховання та зв'язки з підпільними греко-католицькими священиками і монахинями. Сестра Рафаїла (Ольга) Кулиняк, працюючи на швейній фабриці м. Івано-Франківська, орендувала кімнату в помешканні с. Миколаї Корбан, ЗСПЄ, яка розповіла про особливості чернечого життя і посприяла її вступу до монастиря [8, с. 6].

Першим етапом богопосвяченого життя являлася кандидатура, тобто час приготування до монашого життя. З огляду на складні умови існування монастирів, практика прийняття на кандидатуру в монаших спільнотах була різною. Сестра Марія (Агафія) Гожельська проходила кандидатуру на протязі шести місяців [9, с. 6]. У 1969 р. вступила до підпільного монастиря ЗСПР у м. Чорткові Тернопільської області с. Тетяна (Теодорія) Войтович. Новіціят вона проходила з іншими кандидатками – с. Стефанією (прізвище невідоме), с. Ольгою Шевчук, с. Стефією Гаврилюк, с. Маланкою Сапливою та с. Марією Прус під керівництвом о. Білана [10, с. 11]. 22 червня 1982 р. з благословення єпископа Софрона Дмитерка розпочав кандидатуру в підпільному монастирі о. Михайло (монаше ім'я Никодим) Гуралюк. Одночасно він працював майстром виробничого навчання в ПТУ №5 м. Івано-Франківська, студіював богословську літературу під керівництвом о. М. Паснака, а також раз у місяць обов'язково зустрічався з владикою

С. Дмитерком для релігійних бесід з приводу досконалості монашого життя [11, с. 5–6].

Після відбуття кандидатури відбувалися облечини. Обряд облечин проходив у неділю або в дні релігійних свят. У батьківському домі Володимири Кандюк у м. Івано–Франківську на вул. Суворова (суч. вул. Гербарська. – *І. Г.*) приблизно в 1950–х рр. складали вічні обіти в присутності єпископа І. Лятишевського с. Анезія Сарна, с. Юлія (прізвище невідоме. – *І. Г.*) і с. Анна (прізвище невідоме. – *І. Г.*). Згідно з церковними канонами, під час вічних обітів сестри мали лягти хрестом на землю і їх накривали чорними накидками, що символізувало їхню смерть для світу і народження для вічного життя. Це мало відбуватися під супровід церковних дзвонів. У період підпілля, дотримуючись конспірації, замість дзвонів використовували порцеляновий абажур, який від ударів по ньому дерев'яною паличкою нагадував звук дзвонів [12, с. 6].

Часто облечини в радянські часи були чи не єдиним днем, коли особа, що обрала богопосвячений спосіб життя, була вдягнута в чернечий одяг. Сестра Марія Гожельська ЗСМ (с. Городниця Городенківського району Івано–Франківської області) згадувала, що «габіти одягали тільки на церемонію облечин і вічних обітів, і зразу їх скидали» [9, с. 7]. Інформацію про облечини і монаший спосіб життя всі ченці старалися тримати в суворій таємниці. Нерідко їх навіть хоронили без монашого одягу. Після смерті с. Магдаліни Харишак їй у труну, щоб ніхто не побачив, поставили тільки намітку [13, с. 15].

Облечини розпочинали період підготовки до прийняття чернечого сану – новіціят. Нелегальні умови релігійного життя не передбачали наявності новіціятського дому і щоденних зустрічей з магістром, тобто вчителем монашого життя. Зі спогадів безпосередніх учасників подій відомо, що під час новіціят монахи ЧСВВ не мали можливості спільного проживання. Ченці приїздили тільки на спільні конференції і реколекції, які фактично не могли тривати більше трьох днів. Дисципліна у той час була мінімальна. Новіціят ЧСВВ тривав один рік і шість тижнів, після чого давали дозвіл складати обіти спочатку на рік, потім – другий–третій, після трьох років монашого життя давали дозвіл складати обіти знову на три роки. Після святкових обітів могли уділити тайну священства [14, с. 11–12].

Необхідною умовою було вивчення статуту свого чернечого згромадження та засвоєння основ релігійного життя. Значною проблемою формування монашества в часи підпілля стала нестача духовної літератури. Кожна релігійна книжка була на вагу золота. Батько сестри–мироносиці Олександри Трухан, після її вступу до монашої спільноти ЗСМ в м. Івано–Франківськ, продав телищу, щоб купити в старого дяка так звану «Василіанку» – молитвослов, виданий отцями василіанами в м. Жовкві на Львівщині, щоб дочка могла молитися на утреній, вечірній та інших богослужіннях [15, с. 10]. Старші монахині, висвячені до 1946 р., часто користувалися релігійною літературою, надрукованою польською мовою. Зручність зберігання такої літератури під час обшуків була вигідною, адже представники каральних органів влади, не володіючи польською мовою, не могли визначити якої сфери стосувалися дані

твори [16, с. 16]. Були випадки переховування церковних книг оригінальним способом. Так, сестра Тетяна Войтович ЗСПР відзначала, що релігійну літературу переховувала від ревізій, «закопуючи її на власному городі» в м. Чортків Тернопільської області [10, с. 41].

Зважаючи на особливості періоду підпілля, розпорядок дня значно відрізнявся від звичного монашого способу життя. Сестри–монахині ЗСМ, які проживали в м. Івано–Франківськ по вул. Індустріальній, 8, зранку вставали о п'ятій годині і відмовляли ранкові молитви: утреню, часи, розважання. Потім сестри вирушали на місце основної праці, а ввечері старалися відмовляти вечірню і молитви на вервищі, хоча, інколи, вервичку відмовляли і в дорозі [13, с. 8].

Спільна молитва і Служба Божа стали епіцентром життя кожного монаха. У тих чернечих спільнотах, де брати проживали без священика, Літургію відправляли ієромонахи. Священики старалися наперед освятити більшу кількість частиць, щоб монахи мали можливість приступати до причастя навіть за відсутності духовенства. Часто брати робили це під час трансляції Служби Божої по радіо «Ватикан» [7, с. 103].

Нерідко навіть найближчі родичі не здогадувалися, що хтось з їхніх рідних вибрав чернечий спосіб життя. Так, про вступ до чернечої спільноти ЗСМ в м. Івано–Франківськ рідні с. Ольги (Олени) Ребрик, в тому числі й її мама, дізналися тільки через деякий час від о. М. Волосянка [17, с. 4].

Дні духовних вправ – реколекції – є основою чернечого життя. Кожна спільнота, незважаючи на умови постійного контролю з боку органів радянської влади, мала свої центри, де богопосвячені особи проводили нелегальні зібрання. В уставі Згромадження ССНДМ записаний обов'язок шестиденних щорічних реколекцій, які можна відбувати в будь–який час. Найчастіше реколекції відбувалися влітку. Перед обітами та облечинами завжди проводилися дні віднови. Монахині ділилися на невеликі групи, щоб не викликати підозри і залишатися непомітними. Впродовж періоду підпілля такі групи проводили реколекції у с. Глиняни Золочівського району, м. Львові та м. Івано–Франківську. Духовні вправи в м. Івано–Франківську в 1979–1980–х рр. проводив єпископ Софрон Дмитерко. Вночі була сповідь і конференція, а вранці – складання обітів [2, с. 176].

Невід'ємною складовою життя підпільної Церкви були сестри–монахині. Вони часто виконували небезпечну працю провідників та зв'язкових між підпільним духовенством і мирянами. У доповідній записці за 19 січня 1959 р. секретареві ЦК КПУ С. Червоненку працівники ЦК КПУ В. Нікуліна і М. Гладаревський, характеризуючи боротьбу із залишками унії, зазначали, що «певна частина невоzz'єднаних священиків продовжує відправляти нелегально церковні служби і треби, ... використовуючи для цього колишніх мешканців ліквідованих уніатських монастирів» [18, с. 319]. Чоловічі спільноти були душпастирями та провідниками для чисельніших жіночих чинів і згромаджень.

Обов'язком сестер–монахинь було забезпечення підпільних «домашніх» церков і мирян просфорами для відправи Святої Літургії. В м. Івано–Франківську в 1970–1980–х рр. пекли просфори сестри–василіанки

Ірина Цюпова і сестра Маркіяна [19, с. 11]. Коли Владика Софрон Дмитерко кудись від'їжджав, його хвору маму доглядали сестри василянки або сестри служебниці Любов та Надія Старшинські [15, с. 11]. Сестри шили богослужбовий одяг для священнослужителів. У м. Івано-Франківську опікувалася пошиттям риз с. Антонія (Івашків) [13, с. 11].

Впродовж усього періоду заборони чернечого життя сестри старалися підтримувати справу катехизації дітей, що було надзвичайно важко здійснити в умовах панування атеїстичної ідеології. Навчаючи дітей основ християнської віри, монахині наражали себе на небезпеку, тому виконували це служіння з великою обережністю. Так, с. Марія Гожельська ЗСМ працюючи нянею в сім'ях м. Городенки Івано-Франківської області, мала можливість проводити з дітьми бесіди на релігійні теми, але тільки з дозволу батьків. Одні погоджувалися на релігійне виховання, а інші, навпаки, забороняли дітям згадувати про Бога [9, с. 8]. Активну місіонерську роботу проводили сестри-монахині С. Юськів, І. Волвін, Я. Пастернак (Тернопільська область), А. Дяченко, Р. Горбянська, А. Флячок (Івано-Франківська область) [20, арк. 83].

Упродовж багатьох десятиліть монахи-студити відігравали важливу роль у духовному житті с. Дора Яремчанського району Івано-Франківської області. У так званому «домашньому» монастирі відкрито відправлялися по дві Святі Літургії. Бувало, що на богослужіння приходило до 300–400 осіб з Івано-Франківщини, Львівщини, Тернопільщини і Закарпаття. В 1969 р. владика Іван Слезюк висвятив в архімандрита Никанора монаха Порфирія (Петра) Чучмана на священника. Разом з о. Мироном Деренюком вони проводили активну душпастирську діяльність не тільки в с. Дорі, але й у навколишніх містечках і селах – Яремчі, Делятині, Яблуниці і Ворохті [21, с. 20].

Отець Порфирій ніколи не приховував свою приналежність до монашої спільноти. Кожного року на Великодні свята він, одягнений у габіт, освячував паскальні кошики на подвір'ї «домашнього» монастиря в с. Дора [22, с. 14].

Офіційна ліквідація монастирів змусила чернецтво шукати нове місце праці, щоб вижити у важких умовах. Крім того, радянське законодавство зобов'язувало кожну людину працювати, якщо хтось не дотримувався цього – отримував відповідне покарання. Так, с. Стефанія Грицич працювала на підприємстві з озеленення насаджень у м. Коломиї Івано-Франківської області [13, с. 12]; с. Неоніла (Наталія) Стадник робила медсестрою лікарні м. Чортків Тернопільської області [16, с. 13]; с. Віталія (Анастасія) Кушнірчук працювала протягом 8 років санітаркою в аптеці Станіславського пологового будинку, а згодом влаштувалася на роботу на трикотажну фабрику [23, с. 6].

За свідченням самих монахинь, ставлення у трудових колективах до них було неоднозначним. Колеги по роботі, як правило, знали чи принаймні здогадувалися про їхню приналежність до монашої спільноти. Зокрема, безмежну довіру співпрацівників заслужила с. Марія Клюка ЧСВВ – прибиральниця в магазинах залізничного відомства м. Івано-Франківська. Під час прибирання нею приміщень продавці ніколи не замикали каси з грошима, будучи абсолютно

впевненими в її чесності [6, с. 180–181]. Кардинально протилежним було відношення до с. Ірини Теклі Шийки ЗСМ, яка з 1950 р. до 1958 р. працювала медсестрою в дитячому відділенні Городенківської районної лікарні, допоки про це не довідалися чиновники з райкому партії. В 1958 р. був виданий указ: «Звільнити її звідти ... Вона, черниця, вісім років наших дітей виховувала» [24, с. 19].

Радянські можновладці на протязі кількох десятиліть не припиняли вести боротьбу «із залишками уніатства» на теренах Західної України. Контроль радянських органів влади над діяльністю чернецтва відбувався в різноманітний спосіб – від арештів і заслання до «індивідуальних розмов з колишніми уніатськими монахами і монахинями» [25, арк. 39, 40]. Послаблення режиму не припинило судових процесів над проявом будь-якої релігійності серед населення. Так, зазнали гонінь сестри-монахині Згромадження сестер Непорочного Серця Марії Фатімської, засноване о. Романом Бахталовським у вересні 1945 р. У часи підпілля згромадження зосередило свою діяльність у м. Коломия. Під час обличчя у монастирі в 1968 р. відбулася облава, внаслідок якої о. Р. Бахталовський після кримінального слідства сів на лаву підсудних. Присудили йому п'ять років тюрми і висилку. Услід за отцем до Сибіру поїхала настоятелька заснованого ним чину сестра Параскевія [21, с. 129]. Двічі довелося пережити ув'язнення ієромонахові П. Чучману, який завжди з гумором відповідав на свій арешт: «Їду на курорт» [26, с. 45].

Опрацьовані архівні документи засвідчують про те, що органи КДБ і міліції проводили періодичні «візити» до чернечих помешкань. 27 серпня 1981 р. ними зафіксовано підготовку до святкового богослужіння з нагоди святкування великого християнського свята Успіння Богородиці в «домашньому монастирі» сестри-монахині А. Семенюк у м. Бучач Тернопільської області. Під час обшуку було виявлено престіл, священні ризи і підготовлені до Служби Божої просфори на 50–70 осіб. А. Семенюк не приховувала інформацію, що подібні заходи відбуваються в її домі щомісячно, на які приходять греко-католицькі священники, особливо П. Василик і М. Сімкайло, про що свідчать присутність їх на фотографіях [20, арк. 82]. 28 серпня 1981 р. на квартиру до сестри-монахині Я. Пастернак у м. Заліщики Тернопільської області для виконання релігійних треб прибув греко-католицький священник Кисіль [20, арк. 82, 88].

«Домашній монастир» було виявлено в м. Івано-Франківську на вул. Черемшини, 5. У 1981 р. у монастирі проживало 5 монахинь: А. Дяченко (власниця квартири), Р. Горбянська, М. Бабій, Л. Лазорик і А. Старжинська. Дві кімнати були обладнані під «домашню церкву», в яких знайдено велику кількість релігійної літератури [20, арк. 83]. За офіційними даними, в 1976 р. на території Івано-Франківської області виявлено 127 монахинь, 50% яких проживало в обласному центрі [27, арк. 61].

Отже, радянські органи влади не зуміли остаточно припинити діяльність греко-католицького чернецтва. В умовах постійної небезпеки, богопосвячені особи зуміли організувати підпільну структуру, продовжуючи дотримуватись усіх особливостей чернечого співжиття,

селилися по кілька осіб, створюючи так звані «домашні монастирі». У важких реаліях комуністично-атеїстичного режиму монашество поповнювало свої ряди за рахунок вступу в монастир молоді. Умови чернечого способу життя в період підпілля значно відрізнялися від традиційних. Монахи і монахині змушені були постійно дотримуватися заходів безпеки, носити світську одягу і працювати на офіційній роботі, де нерідко доводилось терпіти насмішки і знущання від своїх колег.

Список використаних джерел

1. Сало С. с., ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії / Серафима Сало. – Жовква: Місіонер, 2012. – Т.1. – 432 с.
2. Кіс О. Слугині Світла / Ольга Кіс. – Жовква: Місіонер, 2012. – 252 с.
3. Маслій О. Жіночі чернечі спільноти УГКЦ у Галичині в підпіллі (1953–1989 рр.) / Ольга Маслій // Україна–Європа–Світ: міжнародний збірник наукових праць. – 2015. – №15. – С.299–308.
4. Маслій О. Жіночі чернечі спільноти Галичини в контексті легалізації УГКЦ наприкінці 80–х рр. ХХ ст. / Ольга Маслій // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. – №7. – С.83–88.
5. Шептицький А. Пастирські послання 1939–1944 рр.: у 4 т. / Андрей Шептицький. – Львів: «Артос», 2010. – Т.3. – 828 с.
6. Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіанок / Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. – 271 с.
7. Мануїл, еродиякон. Історія Свято-Успенської Унівської Лаври та студійського монашества. – Львів: Свічадо, 2005. – 172 с.
8. Інтерв'ю з с. Рафаїлою (Орестією) Кулиняк, ЗСПС, від 12.03.1994. м. Івано-Франківськ. Інтерв'юер: Н. Павликівська // АПЦ, П–1–1–353. – 25 с.
9. Інтерв'ю з с. Марією (Агафією) Гожельською, ЗСМ, від 14.05.2000. Івано-Франківська обл. с. Городниця. Інтерв'юер: Н. Павликівська // АПЦ, П–1–1–1106. – 14 с.
10. Інтерв'ю з с. Тетяною (Теофілією) Войтович, ЗСПР, від 26.01.1994, м. Чортків, Тернопільська обл. Інтерв'юер: Я. Стоцький // АПЦ, П–1–1–280. – 58 с.
11. Інтерв'ю з о. Михайлом (о. Никодимом, ЧСВВ) Гуралюком, від 25.05.1994, Тернопільська обл. м. Заліщики. Інтерв'юер: Я. Стоцький // АПЦ, П–1–1–319. – 26 с.
12. Інтерв'ю з п. Володимирою Кандюк, від 30.11.1993, м. Івано-Франківськ. Інтерв'юер: Н. Павликівська // АПЦ, П–1–1–360. – 27 с.
13. Інтерв'ю з с. Стефанією (Анною) Гриців ЗСМ, від 30.06.2000, с. Сопів, р-н. Коломийський, обл. Івано-Франківська. Інтерв'юер: Н. Павликівська // АПЦ, П–1–1–922. – 16 с.
14. Інтерв'ю з єпископом Софроном Дмитерком, від 06.11.1997, м. Львів. Інтерв'юер: Б. Гудзяк // АПЦ, П–1–1–419. – 26 с.
15. Репела І. о. Літа минають... / Отець Іван Репела. – Львів: Компанія «Манускрипт», 2014. – 56 с.
16. Інтерв'ю з с. Неонілою (Наталією) Стадник ЗСПР, від 09.02.1994, м. Чортків, обл. Тернопільська. Інтерв'юер: Я. Стоцький // АПЦ, П–1–1–285. – 32 с.
17. Інтерв'ю з с. Ольгою (Оленою) Ребрик, ЗСМ, від 20.01.1994, м. Івано-Франківськ. Інтерв'юер: Н. Павликівська // АПЦ, П–1–1–829. – 18 с.
18. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / [упоряд. Володимир Сергійчук]. – К.: Дніпро, 2001. – 492 с.
19. Інтерв'ю з п. Анною Мериндою, від 22.11.1993, м. Івано-Франківськ. Інтерв'юер: Н. Павликівська // АПЦ, П–1–1–350.3. – 16 с.
20. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.4648 (Уповноважений Ради у справах Російської Православної Церкви при Раді Міністрів СРСР по Українській РСР). – Оп.7. – Спр.169. – 138 арк.
21. Літургія підпільної Церкви: збірник / за ред. Івана Говери. Спомини. Статті. Інтерв'ю. Фотоматеріали. – Тернопіль: Джура, 2014. – 207 с.
22. Інтерв'ю з с. Марією (Євдокією Роспопою) ЗСМ, від 21.04.2001, м. Коломия, обл. Івано-Франківська. Інтерв'юер: М. Годованець // АПЦ, П–1–1–833. – 24 с.
23. Інтерв'ю з с. Віталією (Анастасією) Кушнірчук, ЗСПР, від 11.03.1994. м. Івано-Франківськ. Інтерв'юер: Н. Павликівська // АПЦ, П–1–1–354. – 20 с.
24. Інтерв'ю з с. Іриною (Теклею Шийкою) ЗСМ, від 28.05.1994, м. Городенка, обл. Івано-Франківська. Інтерв'юер: Я. Стоцький // АПЦ, П–1–1–327. – 27 с.
25. Держархів Івано-Франківської області. – Ф.Р.–388 (Уповноважений Ради в справах релігійних культів при РМ СРСР по Івано-Франківській області, 1944–1989 рр.). – Оп.2. – Спр.185. – 40 арк.
26. Приліп О. Старець з Дори / О. Приліп. – вид. 2, випр. і доп. – Львів: Свічадо, 2010. – 112 с.
27. Держархів Івано-Франківської області. – Ф.Р.–388. – Оп.1. – Спр.39. – 243 арк.

References

1. Salo S. s., ChSVV. Provintsiya Presvyatoyi Troitsi Sester Chynu Svyatoho Vasyliya Velykoho: narysy z istoriyi / Serafyma Salo. – Zhovkva: Misioner, 2012. – T.1. – 432 s.
2. Kis O. Sluhyni Svita / Ol'ha Kis. – Zhovkva: Misioner, 2012. – 252 s.
3. Masliy O. Zhinochi chernechi spil'noty UHKTs u Halychyni v pidpilli (1953–1989 rr.) / Ol'ha Masliy // Ukrayina–Yevropa–Svit: mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prats'. – 2015. – №15. – S.299–308.
4. Masliy O. Zhinochi chernechi spil'noty Halychyny v konteksti lehalizatsiyi UHKTs naprykintsi 80–kh rr. XX st. / Ol'ha Masliy // Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky. – 2015. – №7. – S.83–88.
5. Sheptyts'kyi A. Pastyr's'ki poslannya 1939–1944 rr.: u 4 t. / Andrey Sheptyts'kyi. – Lviv: «Artos», 2010. – T.3. – 828 s.
6. Savchuk B. Tverdnyia viry. Istoriya Stanislavs'koho (Ivano-Frankivs'koho) monastyria sester Vasyl'yanok / Borys Savchuk. – Ivano-Frankivs'k: Nova Zorya, 2011. – 271 s.
7. Manuyil, yerodyyakon. Istoriya Svyato–Uspens'koyi Univ's'koyi Lavry ta studiy's'koho monashestva. – Lviv: Svichado, 2005. – 172 s.
8. Interv'yu z s. Rafayiloyu (Orestoyu) Kulyniak, ZSPYe, vid 12.03.1994. m. Ivano-Frankivs'k. Interv'yuer: N. Pavlykivs'ka // APTs, P–1–1–353. – 25 s.
9. Interv'yu z s. Mariyeyu (Ahafiyeyu) Hozhel's'koyu, ZSM, vid 14.05.2000. Ivano-Frankivs'ka obl. s. Horodnytsya. Interv'yuer: N. Pavlykivs'ka // APTs, P–1–1–1106. – 14 s.
10. Interv'yu z s. Tetyanoyu (Teofiliyeyu) Voytovych, ZSPR, vid 26.01.1994, m. Chortkiv, Ternopil's'ka obl. Interv'yuer: Ya. Stots'kyi // APTs, P–1–1–280. – 58 s.
11. Interv'yu z o. Mykhaylom (o. Nykodymom, ChSVV) Huralyukom, vid 25.05.1994, Ternopil's'ka obl. m. Zalishchyky. Interv'yuer: Ya. Stots'kyi // APTs, P–1–1–319. – 26 s.
12. Interv'yu z p. Volodymyroyu Kandyuk, vid 30.11.1993, m. Ivano-Frankivs'k. Interv'yuer: N. Pavlykivs'ka // APTs, P–1–1–360. – 27 s.
13. Interv'yu z s. Stefaniyeyu (Annoyu) Hrytsiv ZSM, vid 30.06.2000, s. Sopiv, r–n. Kolomyys'kyi, obl. Ivano-Frankivs'ka. Interv'yuer: N. Pavlykivs'ka // APTs, P–1–1–922. – 16 s.
14. Interv'yu z yepyskopom Sofronom Dmyterkom, vid 06.11.1997, m. Lviv. Interv'yuer: B. Gudzyak // APTs, P–1–1–419. – 26 s.
15. Repela I. o. Lita mynayu't'... / Otets' Ivan Repela. – Lviv: Kompaniya «Manuskrypt», 2014. – 56 s.
16. Interv'yu z s. Neoniloyu (Nataliyeyu) Stadnyk ZSPR, vid 09.02.1994, m. Chortkiv, obl. Ternopil's'ka. Interv'yuer: Ya. Stots'kyi // APTs, P–1–1–285. – 32 s.
17. Interv'yu z s. Olyhoju (Olenoyu) Rebryk, ZSM, vid 20.01.1994, m. Ivano-Frankivs'k. Interv'yuer: N. Pavlykivs'ka // APTs, P–1–1–829. – 18 s.
18. Neskorena Tserkva. Podvyzhnytstvo greko–katolykiv Ukrayiny v borot'bi za viru i derzhavu / [uporyad. Volodymyr Serhiychuk]. – K.: Dnipro, 2001. – 492 s.
19. Interv'yu z p. Annoyu Meryndoyu, vid 22.11.1993, m. Ivano-Frankivs'k. Interv'yuer: N. Pavlykivs'ka // APTs, P–1–1–350.3. – 16 s.
20. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnya Ukrayiny. – F.4648 (Upovnovazhenyy Rady u spravakh Rosiys'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy pry Radi Ministriv SRSR po Ukrayins'koyi RSR). – Op.7. – Spr.169. – 138 ark.
21. Liturhiya pidpil'noyi Tserkvy: zbirnyk / za red. Ivana Hovery. Spomyny. Statti. Interv'yu. Fotomaterialy. – Ternopil': Dzhura, 2014. – 207 s.

22. Interv'yu z s. Mariyeyu (Yevdokiyeu Rospopoyu) ZSM, vid 21.04.2001, m. Kolomyya, obl. Ivano-Frankivs'ka. Interv'yuer: M. Hodovanets' // AHTs, P-1-1-833. – 24 s.

23. Interv'yu z s. Vitaliyeyu (Anastasiyeyu) Kushnirchuk, ZSPR, vid 11.03.1994. m. Ivano-Frankivs'k. Interv'yuer: N. Pavlykivs'ka // AHTs, P-1-1-354. – 20 s.

24. Interv'yu z s. Irynoyu (Tekleyu Shyykoyu) ZSM, vid 28.05.1994, m. Horodenka, obl. Ivano-Frankivs'ka. Interv'yuer: Ya. Stots'kyi // AHTs, P-1-1-327. – 27 s.

25. Derzharkhiv Ivano-Frankivs'koyi oblasti. – F.R.–388 (Upovnovazheniy Rady v spravakh relihiynykh kul'tiv pry RM SRSR po Ivano-Frankivs'kiy oblasti, 1944–1989 rr.). – Op.2. – Spr.185. – 40 ark.

26. Prylip O. Starets' z Dory / O. Prylip. – vyd. 2, vypr. i dop. – L'viv: Svichado, 2010. – 112 s.

27. Derzharkhiv Ivano-Frankivs'koyi oblasti. – F.R.–388. – Op.1. – Spr.39. – 243 ark.

Gavrysh I. V., postgraduate student, the Ukrainian History Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university (Ukraine, Ivano-Frankivsk), 55janet@ukr.net

Features of monkish life on the territory of the Stanislaviv diocese of the UGCC during the underground period (1953–1989)

In the context of research of the history of the UGCC, the author pays attention to the features of the monkish life of the Greek Catholics of the Stanislaviv diocese during the underground period, shows, that in the conditions of the Soviet regime, monasticism faced with significant obstacles in the intellectual and social formation. However, in difficult condition of Soviet reality monkish communities did not stop their activities, continuing to settle in small communities by several people, creating so-called «home monasteries». Under difficult conditions of illegal existence, God-consecrated persons not only retained monkish statute, held monkish vows, but also cared for the replenishment of monkish congregations at the expense of youth that came to the monastery on the advice of the clergy and monasticism. The upbringing of young members took place individually under the supervision of experienced representatives of the monkish community. Without being able to live in monasteries, the nuns was constrainedly settling down to official work, working mainly as nurses or dressmakers.

Keywords: Ukrainian Greek Catholic Church, Stanislaviv diocese, monasticism, underground period, illegal activity.

* * *

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, ст. викладач,
Полтавський національний педагогічний
університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

«КАРИКАТУРНІ ВІЙНИ» В ОСВІТЯНСЬКІЙ ПРЕСІ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (1953–1964 роки) (Ч.7)

Ліструються акценти, що їх розставляла для освітян УРСР профільна преса періоду десталінізації (1953–1964 рр.) у сфері міжнародної політики крізь специфічну форму впливу на свідомість – карикатури. Застосування методу контент-аналізу дозволило проілюструвати тлумачення викладачами та студентами вищів світового порядку та оцінки подій на міжнародній арені; виявити змістове участі освітян у «холодній війні». Розвідка написана у межах науково-дослідної роботи кафедри культурології ПНПУ імені В. Г. Короленка «Регіональні виміри повсякденної культури України XVIII–XX століть».

Ключові слова: повсякдення, міжнародна політика, карикатура, вища педагогічна школа, десталінізація.

У кінці грудня 1960 р. Преса опублікувала карикатуру В. Подтягіна «За мирне співіснування!». На ній було зображено сцену великої зали з трибуною. За нею біля мікрофона виступав старий чоловік у твідовому костюмові з жилетом. У правій руці він тримав папірець з надписом «За мирне співіснування» та власним підписом під ним. Однак, він стояв майже навприсядки, аби за кафедрою не було видно його маніпуляцій. Лівою рукою сивий напівлисий дипломат тягнувся до краю ширми за собою. З-за куліс виглядав

високий військовий у сонцезахисних окулярах у кітелі з гербом США на кокарді. Він крадькома вкладав в руку виступаючому інший документ – «План бази «Поларіс». На листку була намальована уявна карта із трьома підводними човнами на ній. Тим часом тло закулісній грі створювала ніч над морем. Серед моря плив підводний човен із ракетною у бойовій готовності з надписом «Поларіс» на корпусі. Під малюнком карикатурист розмістив двовірш: «На трибуні – словозливи / А тим часом – діє ліва...». Епіграфом до малюнку стала фраза «З газет»: «Ратуючи на словах за мирне співіснування, англійський уряд одночасно домовляється з США про створення нових воєнних баз на території Англії» [1].

Безумовно, що промовцем біля мікрофона є тогочасний прем'єр Великобританії Гарольд Макміллан. Художник зовні передав усі риси обличчя, властиві історичному діячові, не забувши гіперболізувати зуби, що робило британця схожим на пацюка. За ширмою, вірогідніше за все, височіє постать президента США Дуайта Ейзенхауера. Саме таким був «класичний» образ цього американського лідера – військовий у темних окулярах. З'ясовуючи, навколо якої події розгортається сюжет карикатури, зробимо декілька зауважень. Так звана політика «За мирне співіснування» сягає своїм корінням щонайменше сталінської тези по можливість взаємовигідного співжиття капіталізму та соціалізму «при наявності обопільного бажання співпрацювати, при готовності виконувати взяті на себе зобов'язання, при дотриманні принципу рівності і невтручання у внутрішні справи інших держав» [2, р. 127]. Хоча в самому СРСР у пізні роки його існування вважали витоками цієї ідеї Ленінський декрет про мир [3]. У часи правління Хрушова «холодна війна» підсилала прагнення Країни Рад бути миротворцем на міжнародній арені. Тому ця теза набула подальшого розвитку на практиці.

Розмови про мирне співіснування були початі СРСР під час підготовки зустрічі «Великої четвірки» (Великобританії, СРСР, США та Франції) у травні 1960 р. Вона зірвалася через історію з падінням американського літака-шпигуна Lockheed U-2. У фінальному комюніке дійсно були фрази за темою карикатури: «Радянський уряд глибоко переконаний, що якщо не цей уряд США, то наступний, а то й інший, чи третій, зрозуміє, що немає інакшого рішення, ніж мирне співіснування двох систем – капіталістичної та соціалістичної. Це або мирне співіснування, або війна, що може привести до катастрофи для тих, хто зараз займається агресивною політикою. ... Однак ми твердо віримо в необхідність мирного співіснування, бо втрата віри в мирне співіснування означала б приниження людства до війни» [4]. Зауважимо, що це були слова М. Хрушова і аж ніяк не стосувалися англійського політика, який на карикатурі В. Подтягіна агітував за політику співіснування. Щодо Макміллана, то він дійсно говорив з високої трибуни про схожі речі. Однак, це була промова на першій конференції партії консерваторів після того, як вона здобула свою третю загальну перемогу у виборах 1959 р. У цій доповіді Макміллан окреслив досягнення партії та говорив про цінності, що лежали в основі його політики. І найголовніше, що він заявив про свою незгоду з